

Ks. Jan Dudziak

Instytut Teologiczny, Tarnów

ABP ZENON GROCHOLEWSKI AMBASADOREM ODNOWY PRAWA KANONICZNEGO NA SŁOWACJI

I. GENEZA I WYJAŚNIENIE TEMATU

Seminarium Duchowne im. Biskupa Jána Vojaššáka w Spiskiej Kapitulie na Słowacji jawi się już jako nie tylko zakład dydaktyczny, ale także jako dynamiczny ośrodek naukowo-wydawniczy, także w zakresie prawa kanonicznego. Ukazały się tam w ostatnich latach m.in. takie cenne pozycje z tej dziedziny, jak: a) materiały z drugiego symposiumu prawa kanonicznego, odbytego w Spiskiej Kapitulie w 1992 r., b) monograficzne opracowanie kilku zagadnień z zakresu małżeńskiego prawa kościelnego autorstwa wybitnego znawcy tej problematyki, Daniela Faltina, Słowaka, audytora Roty Rzymskiej; c) komentarz do drugiej księgi kodeksowej (*Lud Boży*) pióra dobrze zapowiadającego się młodego kanonisty słowackiego, absolwenta Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, Jana Dudy.¹

Tak szybki rozkwit kanonistyki Słowacja zawdzięcza przede wszystkim własnej, wewnętrznej dynamice kościelnej, której jednym z głównych źródeł jest głębokie zrozumienie dla rozwoju prawa kanonicznego w Episkopacie Słowackim. Nie do przecenienia jest tu także mocne poparcie w tej dziedzinie ze strony słowackich pracowników Kurii Rzymskiej z kard. Józefem Tomko na czele. Należy ponadto z naciskiem podkreślić, że znaczna rola w rozwoju oraz współczesnej odnowie prawa kanonicznego na Słowacji przypadła arcybiskupowi Zenonowi Grocholewskiemu, aktualnemu sekretarzowi Sygnatury Apostolskiej oraz wykładowcy prawa kanonicznego na Uniwersytecie Gregoriańskim i w Studium Rotalnym. Nie waham się nazwać go ambasadorem, tj. szczególnym, jakby opatrznościowym, rzecznikiem tej odnowy.

---

¹ *Zborník z II. sympózia kanonického práva*, Spišská Kapitula 1992, 205 ss.; D. Faltin, *Aktuálne problémy z oblasti kanonického práva*, Spišská Kapitula 1995, 158 ss.; J. D u d a, *Boží Lud – vyklad druhej knihy Kodexu Kanonického Práva z roku 1983*, Spišská Kapitula 1995, 368 ss. Tu należy wyjaśnić, że materiały pierwszego symposiumu prawa kanonicznego na Słowacji, odbytego w 1991 r., zostały wydane przez Katedrę Prawa Kościelnego na uniwersytecie w Bratysławie. Zob. *Ius et iustitia. Acta I symposii iuris canonici anni 1991*, Bratislava 1991, 164 ss.

W ubiegłym roku (1995), ukazała się w Spiskiej Kapitule na Słowacji książka *Študie z procesného kanonického práva*, zawierająca prace z zakresu procesowego prawa kościelnego, autorstwa abpa Z. Grocholewskiego, która całkowicie usprawiedliwia powyższe twierdzenie.² Książka jest bez wątpienia jednym z ważniejszych wydarzeń kanonistycznych w skali Europy Środkowej. Zawarte w niej opracowania naukowe dowodzą, jak dynamicznie i aktywnie wrasta we współczesny Kościół powszechny katolicka Słowacja. W 1989 r. ten tradycyjnie katolicki kraj słowiański, wraz z innymi krajami tej części Europy, wyzwolił się spod totalitarnej władzy komunistycznej, egzystując początkowo w ramach dotychczasowej Federalnej Republiki Czesko-Słowackiej; stanowi on dziś samodzielne państwo. Po szczególnie dotkliwych stratach z okresu reżimu komunistycznego, Kościół katolicki na Słowacji, obejmujący tam do dziś zdecydowaną większość społeczeństwa, dźwiga się w podziwu godnym tempie do normalnego funkcjonowania instytucjonalnego.³ W tempo szybkiej normalizacji Kościoła katolickiego na Słowacji wpisuje się właśnie bardzo wydatnie odnowa prawa kanonicznego, rozpoczęta z wielkim rozmachem w 1991 r. Wtedy to (17-20 IX 1991 r.) rozpoczęły się w Spiskiej Kapitule (Spišské Podhradie) sympozja poświęcone posoborowemu prawu kanonicznemu, skodyfikowanemu w nowym *Kodeksie* papieża Jana Pawła II w 1983 r. oraz stosowanemu w orzecznictwie Roty Rzymskiej i Sygnaturze Apostolskiej.⁴ Sympozja te organizowane są odtąd każdego roku w porze letniej, a patronuje im Episkopat Słowacji. Uczestniczą w nich nie tylko uczeni juryści, tak kościelni, jak i świeccy, ale też pracownicy sądów kościelnych, duszpasterze, przedstawiciele odradzającego się apostołatu świeckiego. Sympozja zataczają każdego roku szerszy krąg uczestników i już od 1994 r. miały charakter międzynarodowy. Występują na nich z referatami prelegenci z liczących się środowisk kanonistycznych. Dyskusje w czasie obrad są wnikliwe i dorównują standardom innych imprez naukowych tego rodzaju. Chociaż przewija się w nich także wątek praktyczno-pastoralny, nie obniża to jednak rangi sympozjów, lecz przeciwnie, dodaje rozważaniom teoretycznym ważnego znaczenia, wnoszonego przez bogate uwarunkowania społeczne, jakie napotyka prawo w życiu współczesnego Kościoła, nie tylko na Słowacji.⁵ Jakby naczelnym, niepisanim hasłem sympozjów jest *Ius et iustitia*, a więc służba prawu, które swoimi korzeniami tkwi w sprawiedliwości, w prawie naturalnym oraz pozytywnym prawie Bożym, które zmierza do nadawania coraz większego blasku tej kardynalnej cnocie, jaką jest najszerzej pojęta *iustitia* – sprawiedliwość. Chodzi tu zwłaszcza o sprawiedliwość jako wyznacznik ochrony podstawowych praw osoby ludzkiej oraz jako fundament

---

Z. Grocholewski, *Študie z procesného kanonického práva*, preklad J. Duda, Spišská Kapitula: Kňazský Seminar Biskupa Jána Vojtaššáka 1995, 246 ss.

³ Z. Grocholewski, *Il rinnovamento canonistico nella Slovacchia*, EIC 49 (1993) no. 1-3 s. 153-156.

⁴ Tamże s. 156nn.

⁵ Tę atmosferę sympozjów z prawa kanonicznego w Spiskiej Kapitule znam z osobistego doświadczenia, ponieważ w 1994 r. miałem okazję uczestniczyć w tej imprezie z delegacją Papieskiej Akademii Teologicznej z Krakowa.

dochodzenia w sądownictwie i administracji kościelnej przez chrześcijan katolików ich naruszonych uprawnień subiektywnych.⁶ Każde z sympozjów posiada swoją konkretną tematykę, przyporządkowaną w jakiś sposób do ogólnego hasła *Ius et iustitia*.

Wspomniana wyżej książka abpa Z. Grocholewskiego jest właśnie owocem wygłoszonych przez niego wykładów na czterech pierwszych sympozjach z prawa kanonicznego w Spiskiej Kapitulie w latach 1991-1994. Sympozja te odbywają się nadal, a abp Z. Grocholewski czynnie w nich uczestniczy jako wykładowca i współorganizator. Niniejszy artykuł dotyczy jednak tylko czterech pierwszych sympozjów oraz tylko zawartych w tej książce wykładów sekretarza Sygnatury Apostolskiej. Późniejsza jego działalność w tym środowisku będzie musiała być omówiona oddzielnie.⁷ Ponadto zostaną tu pominięte jego wystąpienia, których wydawca nie uwzględnił w materiałach sympozyjnych opublikowanych w 1995 r.⁸

Wracając do postawionego zagadnienia, to jest do ogólnego przeglądu problematyki zawartej w studiach z procesowego prawa kanonicznego, wydanych w Spiskiej Kapitulie w 1995 r., książka ta zawiera sześć opracowań z zakresu kościelnego prawa procesowego, a mianowicie: 1. *Kanonické právo a láska* [Prawo kanoniczne a miłość]; 2. *Cirkevná spravodlivosť a pravda* [Sprawiedliwość kościelna a prawda]; 3. *O zriadení a úlohe tribunálov v Cirkvi s prihliadnutím na administratívnu spravodlivosť* [Organizacja i zadanie trybunałów kościelnych z uwzględnieniem sprawiedliwości administracyjnej]; 4. *Najvyšší Tribunal Apostolskej Signatúry v súdnej štruktúre Cirkvi* [Najwyższy trybunał Sygnatury Apostolskiej w sądowej strukturze Kościoła]; 5. *Úvodná fáza procesu v kauzách manželskej nulity* [Wstępna faza procesu w sprawach o nieważność małżeństwa]; 6. *Apelačné pokračovanie v kauzách manželskej nulity* [Postępowanie apelacyjne w sprawach o nieważność małżeństwa].

Trzy pierwsze opracowania należy zakwalifikować jako ze swej natury ogólniejsze, o charakterze teologiczno-kanonistycznym, teologiczno-pastoralnym. Natomiast trzy następne są już instytucjonalno-praktycznymi, które można zatem ogólnie określić jako zagadnienia prawno-ustrojowe.

---

⁶ Już podczas pierwszego Sympozjum zwrócił uwagę na tę szeroką funkcję sprawiedliwości abp Z. Grocholewski: „Agitur de re magni momenti, de iuribus nempe christifidelium tutandis et de iustitia in caritate et cum spiritu pastoralis exercenda” – *Ius et iustitia*, s. 11.

⁷ Nie dysponuję bowiem jeszcze drukowanymi materiałami sympozjum słowackiego z 1995 r.

⁸ Np. został tu pominięty jeden z dwu jego referatów, wygłoszony na sympozjum z 1991 r. nt. „Problemy z kanonicznego prawa procesowego” Znajdują się w nim wyjaśnienia ważnych zagadnień z procesu małżeńskiego w związku z ich zmodyfikowaniem w nowym *Kodeksie* Jana Pawła II. Najpierw więc postawiony został bardzo ważny problem, czy sprawy małżeńskie rozpoczęte przed wejściem w życie nowego *Kodeksu* 27 XI 1983 r. może sędzia kontynuować w oparciu o jego kanony, czy też powinien się trzymać starego *Kodeksu*, z 1917 r. Inne podjęte zagadnienia to: organizacja pracy w trybunale kościelnym, sprawa publicznego oskarżyciela, obrońcy węzła małżeńskiego, trybunału apelacyjnego, stadium dowodowego procesu, niestawiennictwa strony w procesie, itd. Zagadnienia te były bardzo praktyczne dla uczestników sympozjum na Słowacji w tamtym czasie i przez nich jakby oczekiwane. Z. G r o c h o l e w s k i, *Otázky z procesného kanonického práva*, w: *Ius et iustitia*, s. 112-155.

II. ZAGADNIENIA TEOLOGICZNO-KANONISTYCZNE

Pierwszym i wiodącym zagadnieniem omawianej książki jest *Kanonické právo a láska* [Prawo kanoniczne a miłość]. Temat ten był przedmiotem inauguracyjnego wykładu jego autora na sympozjum w Spiskiej Kapitulie w sierpniu 1993 r. Obok innych wypowiedzi kościelnego Magisterium, do których się autor odwołuje, znajduje się tu uniwersalne twierdzenie Jana Pawła II, ujmujące stosunek prawa kościelnego do porządku łaski i miłości:

Skoro tak jest, jest wystarczająco jasne, że celem *Kodeksu* (a zatem konkretnie prawa kościelnego) nie jest bynajmniej zastąpienie w życiu Kościoła lub wiernych wiary, łaski, charyzmatów a zwłaszcza miłości. Przeciwnie, w *Kodeksie* (a zatem w każdym prawie kościelnym) chodzi raczej o to, aby rodził on taki porządek społeczności kościelnej, który – przyznając główne miejsce miłości, łasce i charyzmatom – jednocześnie ułatwiałby ich uporządkowany wzrost (*progressionem*) w życiu czy to w społeczności kościelnej, czy to poszczególnych ludzi, którzy do niej należą.⁹

Swoje rozważania abp Z. Grocholewski konkluduje w sposób uogólniony wezwaniem wszystkich ludzi stosujących prawo kościelne, a zwłaszcza pracowników trybunałów kościelnych, ażeby ich aktywność na tym polu była zawsze naznaczona miłością Chrystusa i miłością Kościoła, by była przepełniona prawdziwym duchem kapłańskim, a w ten sposób by owocnie służyła pastoralnej działalności Kościoła, by przynosiła Bogu chwały, a duszom by niosła zbawienie.¹⁰

Podobnie teologicznym charakterem ze specyfikacją pastoralną cechuje się drugi rozdział omawianej książki, w którym sekretarz Sygnatury Apostolskiej omawia stosunek kościelnej sprawiedliwości do prawdy (*Cirkevná spravodlivosť a pravda*). Jest to inauguracyjny referat abpa Z. Grocholewskiego na sympozjum w Spiskiej Kapitulie, które się odbyło w sierpniu 1994 r.¹¹ Autor czuje się zobowiązany do poświęcenia uwagi temu tematowi w związku z nową encykliką papieża Jana Pawła II *Veritatis splendor* z 6 VIII 1993 r., która musi mieć także swoje implikacje w dziedzinie prawa kanonicznego. Wszak Jan Paweł II wzywa w niej do wierności prawdzie w każdej dziedzinie życia oraz działalności człowieka.¹²

Czytelnik otrzymuje w tym wykładzie merytoryczne informacje zaczerpnięte z Magisterium Kościoła, głównie z przemówień papieża do sędziów i pracowników Roty Rzymskiej, jak np: a) z przemówienia Piusa XII z 1 X 1942 r. bardzo wnikliwe określenie pojęcia „pewności moralnej” w orzecznictwie kościelnym, której nie można osiągnąć bez wierności prawdzie; toteż papież ten stwierdził

⁹ Jan Paweł II, *Sacrae disciplinae leges* [25 I 1983], AAS 75 (1983) s. 11.

¹⁰ „Ostáva mi už len vysloviť želanie, aby Vaša pracovitost' v oblasti kanonického práva – majúč na mysli predovšetkým to, čo v práci cirkevných tribunálov nesmie chybať – bola preniknutá Kristovou laskou a láskou Cirkvi, doprevádzana duchom kňazstva, aby tak prispievala účinne k pastoračnej službe Cirkvi na väčšiu slávu Božiu a na spasu nesmertelných dusí” – Grocholewski, *Študie*, s. 14-15.

¹¹ Materiał ten ukazał się później także w *Periodica de Re Canonica* 84 (1995) s. 7-30, pod tytułem *Iustitia ecclesiastica et veritas*.

¹² AAS 85 (1993) s. 1133nn.

wówczas za św. Tomaszem z Akwinu: „*veritas est lex iustitiae... mundus eget veritate, quae est iustitia, et illa eget iustitia quae est veritas*”;¹³ b) z przemówienia Jana XXIII z 13 XII 1961 r., podkreślającego znaczenie ścisłej więzi pomiędzy „zbawieniem dusz a służbą prawdzie”;¹⁴ c) z przemówienia Jana Pawła II z 4 II 1980 r. o roli sędziego w dochodzeniu prawdy: „Sędzia kościelny... jest związany prawdą (*ligatur veritate*), której powinien się doszukiwać z troskliwością, pokorą oraz miłością”¹⁵

Swoje dociekania konkluduje przedstawiciel Sygnatury Apostolskiej w sposób oryginalny. A mianowicie, że w świetle obfitych wypowiedzi stałego Magisterium papieża sprawiedliwość w porządku zbawczym powinna odpowiadać prawdzie, to znaczy prawdzie prawa, szczególnie prawa Bożego oraz prawdzie faktów. Zatem, dla zajaśnienia sprawiedliwości musi być uprawiana prawda, zwłaszcza w trybunałach kościelnych.¹⁶

Trzeci rozdział omawianej książki dotyczy już innej dziedziny badań autora – „organizacji oraz zadań kościelnych trybunałów z uwzględnieniem administracyjnego wymiaru sprawiedliwości” (*O zriadeni a úlohe tribunálov v Cirkvi s prihliadnutim na administratívnu spravodlivosť*). Podjął go abp Z. Grocholewski w referacie na sympozjum w Spiskiej Kapitule we wrześniu 1991 r. Zagadnienie to potraktował bardzo obszernie. We wstępie określił i dokonał rozróżnienia pomiędzy „sprawiedliwością zwyczajną” (*iustitia ordinaria*), której wymiarem zajmuje się kościelne sądownictwo oraz „sprawiedliwością administracyjną” (*iustitia administrativa*), którą wymierzają kościelne urzędy administracyjne.

Omówił w nim następnie takie tematy szczegółowe, jak: a) system kościelnych trybunałów (trybunały zwyczajne: diecezjalne, metropolitalne, międzydiecezjalne, trybunały ustanawiane w specjalnych warunkach, trybunał lokalny trzeciej instancji, trybunały Stolicy Świętej); b) kompetencja trybunałów; c) administracyjny wymiar sprawiedliwości (poszczególne akty administracyjne, poszukiwanie „słusznego” rozwiązywania spraw – „*aequa solutio quaerenda*”; rekursy od dekretów administracyjnych); d) posłannictwo teologiczno-pastoralne trybunałów kościelnych.

To ostatnie zagadnienie, czyli misja teologiczno-pastoralna trybunałów kościelnych, jest bardzo ciekawie ujęte i oryginalnie opracowane. Ono nadaje całemu rozdziałowi charakter teologiczno-pastoralny. Abp Z. Grocholewski włącza w nie następujące elementy szczegółowe: a) związek władzy sądowniczej trybunałów kościelnych z sakralną władzą Kościoła, którą Chrystus przekazał Apostołom oraz ich następcom; b) prawa oraz obowiązki wiernych jako przedmiot obrony w trybunałach kościelnych i ich podstawy teologiczne; stanowią one o ich powołaniu

¹³ AAS 34 (1942) s. 342.

¹⁴ AAS 53 (1961) s. 819.

¹⁵ AAS 72 (1980) s. 175-176.

¹⁶ „Už z jednoduchého pohľadu na citované texty vyplýva a ako uči stále pápežske magisterium, spravodlivosť, ktorá nezodpovedá pravde, čiže je pozbavená predovšetkým Božieho zákona, alebo nezodpovedá skutočnosti, nie je spravodlivosťou v poriadku spásy. Ale ak sa rešpektuje a cirkevné tribunály ju pestuju, skvie sa ako spravodlivosť” – G r o c h o l e w s k i, *Študie*, s. 42-43.

w Mistycznym Ciele Chrystusa, o ich wypełnianiu woli Bożej oraz dążeniu do świętości; c) rostrzyganie sporów sądowych dotyczących przeważnie ze swej natury duchowych spraw Kościoła, jak orzekanie o ważności małżeństwa, w którym chodzi przede wszystkim o dobro sakramentu, a nie tylko o domniemane prawa małżonków, orzekanie o separacji małżeńskiej, w którym chodzi o deklarację lub wymiar kar kościelnych (celem ich jest zaradzenie przestępczemu brakowi przyczyniania się do moralnego dobra w zakresie indywidualnym lub wspólnotowym członków Kościoła); oraz sprawami mniej związanymi z nadprzyrodzonością, np. dotyczącymi prawa własności dóbr materialnych itp., zmierzającymi także do przywrócenia pokoju wśród ludzi, do odbudowy ich harmonijnego współżycia. Wszystkie one dotyczą zatem misji zbawczej Kościoła. Realizacja tej misji ma mieć także odzwierciedlenie w administracyjnym trybie postępowania kościelnego.¹⁷

Biorąc pod uwagę powyższe szczegółowe elementy obiektywne, które się mieszczą w kościelnym postępowaniu, tak sądowym jak administracyjnym, autor stwierdza, że jest to działalność poprzez którą urzeczywistnia się Kościół,¹⁸ czyli udoskonala się, oczyszcza się, nabiera większej świętości sam w sobie, odzyskuje swoją spójność, staje się bardziej sobą. Wyciąga też wnioski, które z tego płyną dla formacji oraz postawy pracowników kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Ludzie ci powinni być odpowiednio przygotowani i wciąż formujący się, a także winni swoją pracę wykonywać z miłością do człowieka, opartą na miłości Boga oraz miłością tą ożywiać swoją pracę. Wreszcie winni tę pracę sprawować z wy-czuciem spraw kościelnych, mając przysłowiowe *sentire cum Ecclesia*.¹⁹

W powyższym rozdziale swej książki, a zwłaszcza w jego końcowej części („misja teologiczno-pastoralna trybunałów kościelnych”), abp Z. Grocholewski ukazał rzeczywiście cały, głęboki sens eklezjalny, moralno-nadprzyrodzony kościelnej procedury sądowo-administracyjnej. Jest to rzeczywiście magistralny dorobek dla doktryny kościelnego prawa procesowego oraz administracyjnego. Inspi-racją były tu dla niego wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła oraz jego własne studia z tego zakresu.²⁰

III. ZAGADNIENIA PRAWNO-USTROJOWE

Trzy następne rozdziały omawianej książki abpa Z. Grocholewskiego (*Študie z procesného kanonického práva*) można zakwalifikować jako pewną całość.

¹⁷ Grocholewski, *Študie*, s. 84-89.

¹⁸ „Jedným slovom, riadi činnosť cirkevných tribunálov na zdokonalenie Cirkvi” – Grocholewski, *Študie*, s. 87

¹⁹ Tamże.

²⁰ Ze źródeł Magisterium Kościoła przytacza w tej części referatu *Lumen Gentium*, 27a; wypowiedzi Jana Pawła II z przemówienia do pracowników Roty z 17 II 1979 r. (AAS 71 (1979) 425 n. 3). Z własnych studiów poprzednich odwoływał się do artykułu *Aspetti teologici dell' attività giudiziaria della Chiesa*, w: *Teologia e Diritto canonico*, Città del Vaticano 1987, s. 195-208.

Nie zawierają one już ogólnych, doktrynalnych założeń w materii kościelnego wymiaru sprawiedliwości, lecz dotyczą jego praktycznej realizacji, bądź to w sensie instytucjonalnym, gdy mowa o ustroju najwyższego trybunału Sygnatury Apostolskiej, bądź w znaczeniu proceduralnym, gdy mowa o wstępnej fazie procesu małżeńskiego lub o postępowaniu apelacyjnym w sprawach małżeńskich.

Tę część studiów rozpoczyna zagadnienie poświęcone ustrojowi oraz funkcjonowaniu Sygnatury Apostolskiej: „Najvyšši Tribunal Apoštolskej Signatúry w súdnej štruktúre Cirkvi” [Najwyższy trybunał Sygnatury Apostolskiej w sądowej strukturze Kościoła]. Jest to temat wykładu wygłoszonego przez abpa Z. Grocholewskiego na IV międzynarodowym sympozjum w Spiskiej Kapitulie w sierpniu 1994 r. Jego nowością jest ukazanie Sygnatury, której status został zmodyfikowany przez takie aktualne dokumenty, jak: a) konstytucja *Pastor bonus* z 1988 r.; b) *Normy* dotyczące adwokatów Kurii Rzymskiej, znajdujące się w artykułach 183-185 konstytucji *Pastor bonus*, a także w motu proprio Jana Pawła II: *Iusti iudicis* z 1988 r.; c) *Il Regolamento della Curia Romana* z 1992 r. W świetle wymienionych dokumentów Sygnatura Apostolska została dokładniej zdefiniowana jako struktura oraz zostały dokładnie określone jej kompetencje. Zwraca tu uwagę fakt, że w obecnym stanie Sygnatura jest ogólnie tą dykasterią Kurii Rzymskiej, która obok swego własnego zadania najwyższego trybunału, przejawia troskę o właściwy wymiar sprawiedliwości w całym Kościele.²¹ Gdy zaś idzie o jej generalny ustrój wewnętrzny, to działa ona w trzech sekcjach: a) w swej sekcji pierwszej, Sygnatura Apostolska zajmuje najwyższe miejsce jako kościelny organ wymiaru sprawiedliwości zwyczajnej, tj. sądowej; w tym sensie można ją przyrównać do Sądu Najwyższego w Polsce czy w Słowacji, do Bundesgerichtshof w Niemczech oraz do Cour de Cassation we Francji; b) w swej sekcji drugiej Sygnatura Apostolska mieści się na naczelnym miejscu jako kościelny organ wymiaru sprawiedliwości administracyjnej; można ją pod tym względem przyrównać do polskiego Naczelnego Sądu Administracyjnego, francuskiego Conseil d'Etat, niemieckiego Oberster Verwaltungsgericht, włoskiego Consiglio di Stato; c) w swej sekcji trzeciej Sygnatura Apostolska nie jest już trybunałem, lecz organem administracyjnym wykonującym nadzór nad wymiarem sprawiedliwości w całym Kościele; można ją w tym sensie przyrównać do ministerstwa sprawiedliwości w ustroju państwowym.²²

Kolejny rozdział omawianej książki abpa Z. Grocholewskiego, to *Úvodná faza procesu v kauzách manželskej nulity* [Wstępny etap procesu w sprawach o nieważność małżeństwa]. Jest to jego wykład z drugiego sympozjum odbytego w Spiskiej Kapitulie we wrześniu 1992 r. Porusza problematykę ogromnie doniosłą dla praktyki sądowej, w niektórych swoich elementach dyskusyjną, a także przez niektóre trybunały kościelne niezbyt prawidłowo prowadzoną. Autor przedstawił ją tu bardzo jasno w trzech paragrafach: przyjęcie skargi, wezwanie strony

²¹ „Hoc dicasterium, praeter munus, quod exercet. Supremi Tribunalis, consulit ut iustitia in Ecclesia recte administretur” – *Pastor bonus*, 121.

²² Grocholewski, *Studie*, s. 98, 103, 107

powodowej, zawiązanie sporu. Obok komentarza do odpowiednich kanonów kodeksowych posłużył się orzeczeniami Sygnatury, decyzjami Roty, a także swoimi własnymi opiniami.²³ Np. w kwestii rozstrzygnięcia ważności małżeństwa po śmierci obydwu lub jednego współmałżonka (po myśli kan. 1675 § 1 KPK) abp Z. Grocholewski reprezentuje ciekawy pogląd, że kontrowersje w tej materii można rozstrzygać niekoniecznie na drodze postępowania sądowego, lecz wystarczy postępowanie administracyjne.²⁴

Ostatnim rozdziałem książki jest zagadnienie omówione w artykule *Apelačné pokračovanie v kauzách manželskej nulity* [Postępowanie apelacyjne w sprawach o nieważność małżeństwa]. Jest to wykład wygłoszony w sierpniu 1994 r. na IV sympozjum w Spiskiej Kapitule. Czytelnik otrzymuje tu od doświadczonego procesualisty oraz od wytrawnego uczonego-kanonisty nie tylko zwykłą interpretację norm kodeksowych wraz z szerokim spektrum współczesnej literatury kanonicznej, lecz także obfite naświetlenia z zakresu najnowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej oraz Sygnatury Apostolskiej.²⁵ Nie brak tu także przekonujących opinii osobistych autora oraz słusznych polemik z sentencjami przeciwnymi. Np. w kwestii obowiązującej lub nieobowiązującej apelacji z urzędu od pierwszego wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa (po myśli kan. 1682 KPK),²⁶ czy też w materii skróconego postępowania apelacyjnego (kan 1682 § 2 KPK), odnośnie kontradiktoryjności takiego postępowania.²⁷

Pod koniec omówienia książki należy wspomnieć, że jest ona opatrzona bibliografią oraz kilkoma załącznikami, a mianowicie: wykazem używanych w niej kanonów kodeksowych, dokumentów kościelnych, indeksem imiennym oraz rzeczowym. Książkę rozpoczyna słowo wstępne pióra arcybiskupa metropolity koszyckiego Alojzego Tkacza (Alojz Tkač). Autor wstępu, obok ogólnej refleksji o konieczności prawdy, sprawiedliwości, prawa i miłości w społeczności ludzkiej, obok refleksji na temat konieczności budowania w niepodległej Słowacji nowego porządku moralnego, zdrowej rodziny i małżeństwa, o konieczności podejmowania tej misji przez Kościół, przez sądownictwo kościelne, podkreśla wielki wkład w tę odnowę ze strony dorocznych sympozjów z zakresu kanoniczno-procesowego prawa małżeńskiego. Stąd też metropolita koszycki wyraża wdzięczność abpowi Z. Grocholewskiemu za wykłady głoszone podczas czterech pierwszych sympozjów zawarte w wydanych materiałach. Twierdzi mianowicie, że z wykładów tych, skonkretyzowanych w książce, można się nauczyć, jak należy postępować

²³ Tamże s. 121-122, 156-157, 175-176.

²⁴ Tamże s. 123.

²⁵ Tamże s. 181-224.

²⁶ Tamże s. 208.

²⁷ Abp Z. Grocholewski słusznie występuje przeciwko opiniom innych uczonych, iż kontradiktoryjność w takim przypadku nie jest wymagana. „Rovnako nenachadza opodstatnenie ten názor, podľa ktoreho aj v tejto fáze procesu je potrebna protirecivost' (in contradictorio). Tu sa naozaj protivost' nevyžaduje” – tamże s. 214.

w sądach kościelnych, ażeby wszystko odbywało się *ad normam iuris*, tj. zgodne z prawem.²⁸

ZAKOŃCZENIE

Omówiona książka jest już sama z siebie wymownym dowodem, jak znaczny wkład posiada abp Z. Grocholewski w odnowę prawa kanonicznego oraz procesu kościelnego, zwłaszcza procesu małżeńskiego, w Kościele na Słowacji. A przecież należy pamiętać, że materiał zawarty w książce został wygłoszony żywym słowem wobec zgromadzonego licznie duchowieństwa, łącznie z biskupami, oraz do przedstawicieli laikatu podczas dorocznych sympozjów od 1991 do 1994 r. Tak więc żywe słowo wykładowcy i jego dopowiedzenia w dyskusjach budowały w uczestnikach sympozjów na bieżąco formację procesowo-kanonistyczną, a słowo to, wydrukowane z kolei w książce, pozostanie jako cenna spuścizna w nauce i kulturze kanonistycznej Kościoła na Słowacji. Chociaż tematyka sympozjów i książki jest w zasadzie małżeńsko-procesowa, to należy zauważyć, że przynajmniej trzy referaty abpa Z. Grocholewskiego, wygłoszone i wydrukowane w książce, mają charakter ogólniejszy, gdyż określają stosunek prawa kościelnego do prawdy, miłości, podkreślają teologiczno-pastoralną misję sądownictwa kościelnego, zatem kształtują w sposób uniwersalny postawę ludzką i eklezjalną.

Książka abpa Z. Grocholewskiego *Študie z procesného kanonického práva* ze względu na swój bogaty ładunek treściowy oraz kwalifikację metodologiczną przejdzie do historii kanonistyki na Słowacji jako jedna z klasycznych pozycji, do której będą nawiązywać nie tylko obecni, ale także przyszli kanoniści, zarówno dydaktycy, uczeni, jak też pracownicy sądów kościelnych oraz kurii biskupich. Biorąc pod uwagę zwłaszcza bieżące zapotrzebowanie na Słowacji na takie opracowania, nie jest przesadnym twierdzenie, że abp Zenon Grocholewski urasta do rangi ambasadora odnowy prawa kanonicznego w tym kraju.

ERZBISCHOF ZENON GROCHOLEWSKI EIN BOTSCHAFTER DER KIRCHENRECHTSERNEUERUNG IN SLOWAKEI

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Verfasser beschreibt im Artikel die aktive Tätigkeit des Erzbischofs Zenon Grocholewski, der zur Zeit das Amt des Sekretärs der Apostolischen Signatur ausübt. Indem im Jahre 1989 Slowakei mit anderen West- und Mitteleuropas Ländern vom kommunistischen Totalitarismus befreit worden ist, hat die katholische Kirche dorthin auch ihr öffentliches, institutionelles Wirken angefangen. Dazu gehörten auch die kirchlichen Gerichte der ersten und zweiter Instanz. Um auf diesem Gebiete die kirchlichen Beamten richtig ausgebildet zu kriegen, organisieren die slowakischen Bischöfe im

²⁸ „Ako postupovať na našich súdoch, aby to bolo „ad normam iuris“ tomu sa možno naučiť pozorom štúdiom prednášok Mons. Z. Grocholewského. Patri mu za to naša úprimná vďaka“ – tamže s. 4.

Priesterseminar in Spišská Kapitula (Spišské Podhradie) die wissenschaftlichen Symposien, die jedes Jahr im Sommer seit 1991 stattfinden. Dank einem guten Niveau, hat diese Lehrausbildung gleich einen internationalen Ruf erlangt und sie wird weiter einmal im Jahr fortgesetzt. Dies aber wurde zum grossen Teil deswegen geschehen, weil immer als der Hauptprelegent an diesen Symposien der oben erwähnte Hochw. Herr Erzbischof Zenon Grocholewski beschäftigt wird. Als Sekretär der Apostolischen Signatur und gleichzeitig Professor der Gregorianischen Universität in Rom sowie des Römischer Rota Studiums ist er ein echter Fachmann sowohl des kirchlichen Gerichtssystems wie auch der kanonistischen Wissenschaft, um das Richtige auf diesem Gebiet den Zuhörern überweisen zu dürfen. Zur Anerkennung dieses Erfolgs vom Erzbischof Zenon Grocholewski wurde im Jahre 1995 in Slowakei das Buch (Z. Grocholewski, *Štúdie z processného kanonického práva*, Spišská Kapitula 1995) herausgegeben, wo seine Vorlesungen aus den Symposien: 1991-1994 in der slowakischen Sprache publiziert worden sind.

Es gibt 6 Probleme, die in diesem Buch publiziert sind und die eine grosse Bedeutung für die Kirchenrechtswissenschaft haben. Es sind nämlich die folgenden: 1. Das Kirchenrecht und die Liebe; 2. Die kirchliche Gerechtigkeit und die Wahrheit; 3. Die Gerichtsverfassung in der Kirche und ihre Aufgabe mit Rücksicht auf die administrative Gerechtigkeit; 4. Das höchste Gericht der Apostolischen Signatur in der Gerichtsstruktur der Kirche; 5. Einleitungsphase des Prozesses im Ehenichtigkeitsverfahren; 6. Das Appellationsverfahren in den Ehenichtigkeitssachen.

Alle obengenannten Themen werden im Buch gründlich, wissenschaftlich und praktisch dazu vorgelesen, sowohl auf dem Kirchenrechtsgebiete wie auch mit dem theologisch-pastoralen Fundament. Für die Kirche in Slowakei, die sich nach ihrer Befreiung aus der Gefangenschaft des Totalitarismus wieder neuorganisieren bemüht, darf diese Leistung vom Herrn Erzbischof Zenon Grocholewski, sowohl auf dem Grund der Symposien wie auch mit seinem neuen publizierten Buch, richtig beifällig sein. Er selbst aber, Herr Erzbischof Zenon Grocholewski soll deswegen, nach meiner Überzeugung, der echte Botschafter der Kirchenrechterneuerung in Slowakei genannt werden.